

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΛΑΛΛΟΥΝΗ

ΩΡΑΙΕΣ ΑΣΧΗΜΕΣ ΦΩΝΕΣ

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Δέν είναι πολὺς καιρὸς, πού, σὲ μιὰ συναυλία, ἔκουσα μιὰ «ώραία» φωνή. Τὰ εἰσαγωγικά σημαίνουν δὴ κατὰ τὰ καθιερωμένα, κατὰ τὴν κοινὴ γνώμη, ἔπρεπε αὐτὴ ἡ φωνὴ νὰ εἶναι «ώραία». Ἔιχε μεγάλη ἔκταση, ἀνάλογη ἔντασι, ἀπόλυτη ὁμογένεια, ἦταν λαμπρὰ καλλιεργημένη, δὲν τῆς ἔλειπε οὐδὲ ἡ γλυκύτης, οὐδὲ τὸ «μέταλλο». Μιὰ ἀληθινὰ «ώραία φωνή». Ὡς τόσο, μετὰ τὸ πρῶτο τραγοῦδι, ἔπληξα τρομερὰ. Κουράστικα. Δέν εὗρισκα κανένα ἐνδιαφέρον στὶς ἐκτελέσεις τῆς. Καὶ τὴν ἴδια πλὴξ ἔνοιωθε καὶ τὸ κοινὸ πὺ τὴν ἄκουε, γιὰτὶ δὲν χρειαζόταν νάναί κανένας ψυχολόγος γιὰ ν' ἀντιληφθῆ πῶς βεβιασμένα ἦταν τὰ χειροκροτήματα. Οἱ ἄνθρωποι σκέπτονταν ἴσως πῶς μὴν τόσο «ώραία» καὶ «δυνατὴ» φωνή, πρέπει νὰ χειροκροτηθῆ...

Πρέπει νὰ προσθέσω πῶς ἀπ' αὐτὴν τὴ φωνή, δέν ἔλειπε καὶ ἡ μουσικότης. Τραγοῦδοῦσε ἀπόλυτα σωστὰ, πιστῆ στὸ ρυθμὸ, ἀκολουθώντας καὶ κάθε ἀκριβεία τὸ κείμενο. Καὶ ὅμως δὲν κατάφερε ν' ἀρῆσει, νὰ γοητεῖ, νὰ συγκινήσῃ...

Τὴ τῆς ἔλειπε: Ἀπολύτως: Τῆς ἔλειπε ἡ προσωπικότης. Μιὰ πραγματικὴ ὠραία φωνὴ πρέπει νὰ ἔχη προσωπικότητα. Ὑπάρχουν φωνές ἐνδιαφερόμενες, φωνές πρόστιχες καὶ συνειθισμένες, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ φωνές πού εἶναι σάν νάχουν ἕνα πρόσωπο πού ἀσπασεὶ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ πού εἶναι μοναδικά.

Μὰ τίς φωνές συμβαίνει τὸ ἴδιο ὅπως μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Βρίσκεισαι σὲ μιὰ συγκέντρωσι καὶ βλέπεις δλόγυρα σὺ ἕνα σωρὸ πρόσωπα, πού μπορεὶ νὰ εἶναι ὠραία, ἀλλὰ πού σ' ἀφίνουν ἀδιάφορο γιὰτὶ εἶναι ὅλα τοὺς συνειθισμένα. Ξαφνικὰ, ἡ πόρτα ἀνοίγει, κάποιος μπαίνει καὶ ὅλες οἱ συνουμιεῖς σταματοῦν καὶ ὅλα τὰ μάτια καρφάωνται στὸ πρόσωπο πού μπῆκε, ἕνα πρόσωπο πού ἔχει δικὰ του ἐξαιρεσιτὰ χαρακτηριστικὰ καὶ πού ἀπ' τὸ ὄλον του μιλάει τὸ πνεῦμα. Εἶναι δύσκολο νὰ πῆς τί εἶναι αὐτὸ πού κάνει ἐντύπωσι σ' ἕνα τέτοιο πρόσωπο. Μπορεὶ νάναί μιὸ λάμπι στὰ μάτια, ἕνα χαρμόγελο στὸ στόμα, ἕνα ἰδιαίτερο προφίλ, ἕνα φωτεινὸ μέτωπο. Μπορεὶ νάναί καὶ ἰδιαιτέρα ἄσχημο αὐτὸ τὸ πρόσωπο πού ὅμως ἡ ἄσχημία του νὰ ἀκτινοβολεῖ μιὰ πνευματικὴ δύναμι, ἔτσι ὅπως λένε πῶς ἦταν ἡ πηκτικότητα ἄσχημη τοῦ Βολταίρου.

Ἐτσι ὑπάρχουν καὶ ἄσχημες φωνές πού ὅμως μιὰ δυνατὴ προσωπικότητα καὶ πνευματικότητα τοὺς δίνει ἐξαιρεσιτὴ ζωὴ καὶ τίς κάνει νὰ αἰχμαλωτίζουν, νὰ καθλιώνουν, νὰ συναρπάζουν. Δέν παραβολογῶδ. Συχνὰ αὐτὲς οἱ ἄσχημες φωνές γίνονται τόσο ὠραίες μὲ τὴν προσωπικὴ τους πνευματικὴ δύναμι, πού ὁ ἀκροατὴς δέν ἀντιλαμβάνεται καν τὴν ἄσχημία τους.

Τὴν Κρατικὴ Ὀπερα τῆς Βιέννης δοξάσανε στὰ παλαιότερα χρόνια δυὸ ἄσχημες φωνές, ὕψιφωνες καὶ

οἱ δυὸ: Ἡ Γκούτχαϊλ - Σόντερ καὶ ἡ Μίλντεμπουρκ. Ὅποιοι ὅμως τίς ἄκουε μιὰ φορά δέν μποροῦσε νὰ τίς ξεχάσῃ. Τίς πρόφρασα καὶ τίς δυὸ, ἀν καὶ ἄρκετὰ προχωρημένες στὴν ἡλικία, ὄχι ὅμως γερασμένες Ἡ καλλιτεχνικὴ τους προσωπικότης ἦταν τόσο δυνατὴ, πού, μ' ὅλες τίς νέες τραγουδίστριες, πού εἶχαν φωνὴ στὸ μεταῶ, ἡ Γκούτχαϊλ - Σόντερ ὡς Ἡλέκτρα, καὶ Σαλώμη ἡ Μίλντεμπουρκ ὡς Ἰζόλδη, μένανε ἀβίστες καὶ ἀσύγκριτες. Μὲ τὴν πρώτη νότα, συναρπάζαν κάθε ἀκροατὴ μὲ τὴ μεγάλη τραχικὴ τους δύναμι. Ἡ ἔντονη πνευματικότης ἔδινε στίς ἄσχημες αὐτὲς φωνές ψυχικὸ μεγαλεῖο, βαθύτητα αἰσθήματος καὶ συναρπαστικὴ ἔκφρασι.

Οἱ παλαιότεροι φιλόμουσοι τῆς Ἀθήνας θὰ θυμοῦνται, σίγουρα, τὴν περίφημη ἐκείνη Βέρα Γιαννακοπούλου — τὴν Γαλλορωσίδα, Ἑλληνικῆς (μακρονητῆ) καταγωγῆς τραγουδίστρια. Μόλις ἄνοιγε τὸ στόμα της, ὁ καθένας σκεπτόταν: «τὶ ἄσχημη καὶ πρόστιχη φωνή.» Μὰ αὐτὸ δέν βαστοῦσε παρά μιὰ στιγμὴ. Ἦταν τέτοια ἡ προσωπικότης τῆς καλλιτέχνιδος, τέτοια ἡ πνευματικότης, ἡ χάρη, ἡ ἐκφρασις τῆς, πού ὅλοι παρασῶνταν μαγεμένους, γοητευμένους... Καὶ ἡ Βέρα Γιαννακοπούλου, δέν εἶχε καν μιὰ μεγάλη φωνή. Ἦταν μιὰ φωνὴ ἀκαθόριστη, θαμπή, ἄχρωμη. Καὶ ὅμως τὴ λάμπι καὶ τὴ χρώμα ἔκαινε ἀπ' τὸν ψυχικὸ πλοῦτο τῆς ἀέχαστης αὐτῆς τραγουδίστριας...

Μὰ, μὴν πᾶμε μακριὰ. Ἐδῶ, στὴν Ἀθήνα, ἔχουμε μιὰ τραγουδίστρια (καὶ καθηγήτρια τραγοῦδι) πού παρουσιάζει τὸ ἴδιο φαινόμενο. Δέν ξέρω ἀν θὰ μοῦ ἐπέτρεπε ν' ἀναφέρω τὸ ὄνομα τῆς. Ἡ φωνὴ τῆς, αὐτὴ καθαυτὴ, εἶναι ὀσημαντὴ, συνειθισμένη, μᾶλλον ἄσχημη. Τὴν ἀκούω, ὡς τόσο, καθλιωμένη, ὅταν τραγοῦδει μὲ τόσο πνεῦμα, μὲ τόση ψυχὴ καὶ τὴν προτιμῶ ἀπ' ὅλες τίς «ὠραίες» φωνές πού ἀκοῦμε κάθε μέρο. Εἶναι μιὰ προσωπικότης.

Μὰ μήπως ὁ νέγρος βαθύφωνος πού ἀκούσαμε τελευταία, αὐτὸς ὁ θαυμασὸς Κένεθ Σπένσερ, ἔχει μιὰ πραγματικὴ «ὠραία» φωνή; Ὅχι. Ἡ μεγάλη αὐτὴ φωνὴ πού ἀκούσαμε, ἡ περίφημη δουλεμένη, ἀλήθεια, στὴν πραγματικότητα, δέν ἦταν μιὰ «ὠραία» φωνὴ καὶ δέν ἔχουμε παρά νὰ τὴν παραβῶλομε μὲ τὴν ὁμορφίαν τῆς φωνῆς τῆς Ἑλληνῆς βαθύφωνου Νίκου Μοσχονά. Ὅμως αὐτὸ, κανένας δέν μποροῦσε, δέν πρόφρασε νὰ τὸ προσέξῃ. Γιὰτὶ στὸ τραγοῦδι τοῦ Σπένσερ μιλοῦσε μιὰ ψυχὴ καὶ ἕνας νοῦς, ἕνας ἀπόλυτος «ψυχισμὸς» εἶχε τὸν πρῶτο ρόλο, γιὰτὶ στὸ τέλος, ψυχὴ καὶ νοῦς εἶναι ἕνα...

Καὶ πόσους ἄλλους καὶ πόσες ἄλλες, δέν θὰ μπορούσα ν' ἀναφέρω...

Τὴν ὠραία, τὴν εὐχρη, τὴν πλοῦσια φωνή, τὴν δινεὶ ἡ φύσις, εἶναι ἕνα κομμάτι «φυσικὸ», «σωματικὸ» — ἀν

μπορώ να εκφρασθώ έτσι—«ύλικό» θά ταίριαζε ίσως καλλίτερα. Μά για σκεφθήτε πόσες ώραιες γυναίκες σ'ας άπογο, τεύουν, άφού πρώτα, για μία στιγμή σ'ας προκαλέσουν τόν θαυμασμό! Σ'ας άπογοητεύουν με την κενότητα τους, με την άντιπνευματικότητα, με την κουταμάρα τους. Τό ίδιο συμβαίνει με τις «ώραίες» φωνές: "Αν τό φυσικό, τό ύλικό τους τμήμα, δέν συμπληρωθή με τό ψυχικό, τό άυλο, άν δέν διαμορφωθή με την έσωτερική ζωή, οι φωνές αυτές κουράζουν και πλήττουν τόν άκροατή και δέν του δίνουν καμμία καλλιτεχνική συγκίνηση.

Μόνο με την όμορφιά της, ή φωνή του Καρούζο δέν θά γινόταν ποτέ αυτό που όλος ο κόσμος αίσθάνθηκε σαν άσύγκριτο και μοναδικό. Αυτό που έκανε τόν Καρούζο θρόλο, δέν ήταν μόνο ή ώραία φωνή του, ούτε ή μεγαλοφυής του θεατρική και όδική τέχνη. Ήταν ή προσωπικότης του. Ήταν τό άρρενωπό του αίσθημα και συνάμα ή παιδαίστική απλότητά του, τό γέλιο και τό κλάμμα του Ναπολιτάνικου λαού, τό φλογερό πάθος του μεσημβρινού ανθρώπου, του ήλιογέννητου... "Όσες φορές μου έτυχε ν' άκούσω μεγάλους τραγουδιστές—κι' ελάχιστό τό Θεό που μ' άξίωσε ν' άκούσω πολλούς—δύο φορές μπόρεσα νά τους πλησιάσω, είδα πώς αυτή ή όμορφιά της φωνής τους, αυτά τά ήχητικά τους χρώματα, τό είδος της όμορφιάς και των χρωμάτων, ήταν μία άμεση συνέπεια του χαρακτήρα τους, της προσωπικότητάς τους, ένα άποτέλεσμα δουλειάς και πείρας βέβαια, άλλα πάνω άπ' όλα, μία θαυμαστή ένωση της «ύλης» με την ψυχή και τό πνεύμα.

Είναι μία έντελλος επίπολατη άντίληψη τό νά νομίζει κανείς πώς μπορεί νά υπάρξει ένας μεγάλος τραγουδιστής χωρίς προσωπικότητα, χωρίς ψυχικό βάθος, χωρίς καλλιτεχνική έξυπνάδα. Ή έξυπνάδα δέν είναι άνάγκη νάχη «φιλολογικό» χαρακτήρα κι' ούτε ή ψυχικός πρέπει νά μπορεί νά εκφράζεται με λόγια, άλλα πρέπει νά υπάρχουν και τά δυό σέ καλλιτεχνική φόρμα. Κάθε έλλειψη σέ έξυπνάδα, σέ αίσθημα, σέ προσωπικότητα, φαίνεται, έκδηλώνεται άμέσως. Φυσικά, υπάρχουν κουτοί τραγουδιστές και κουτές τραγουδίστριες, όπως υπάρχουν και κουτοί επιστήμονες και κουτοί συγγραφείς. Άλλά στό ώραίο τραγούδι δέν μπορεί νά άπάρχη κουταμάρα. Και γι' αυτό επιγράφω τό μικρό μου αυτό άρθρο «ώραίες άσχημες φωνές»: "Επειδή, πολύ συχνά, είναι οι άσχημες φωνές που με την έξυπνάδα, την πνευματικότητα, την ψυχική τους δύναμη, φθάνουν στην καλλιτεχνική εκείνη πληρότητα που είναι κάτι τό πολύ σπάνιο. Πολύ συχνά, άσχημες φωνές παίρνουν ώραία χρώματα, δίνουν αυτό που λέμε—και που τόσο ζητούμε—«ώραίο ήχο», ένδω, άντίθετα, φυσικά ώραίες φωνές, χάνουν και χρώμα και ήχητικό κάλλος, έπειδή τους λείπει κάτι τό πιο βαθύ, τό πιο έσωτερικό.

Κάποτε, στη Βιέννη, ρώτησα έναν πολύ σπουδαίο καθηγητή του τραγουδιού, άν υπάρχουν πολλές ώραίες φωνές. «Γιά έναν δάσκαλο τραγουδιού—μου άπάντησε—κάθε άνθρωπος έχει φωνή. "Αν είναι ώραία ή άσχημη αυτή ή φωνή δέν έχει σημασία. Σημασία έχει τί μπορεί νά δώσει αυτή ή φωνή. Και κάθε φωνή μπορεί νά δώσει κάτι τό ώραίο και τό καλλιτεχνικό, άν ο άνθρωπος έχει κάτι τό ώραίο μέσα του».